

JOANNA KRUCZALAK-JANKOWSKA

Autonomiczność i specyfika regulacji niewypłacalności spółdzielni – wybrane problemy

Autonomy and Specificity of Cooperative Insolvency Regulation: selected problems

Abstract

The issue of cooperative insolvency in Poland is relatively insignificant in terms of the number of debtors involved in these proceedings in recent years. Nevertheless, the insolvency of a cooperative evokes considerably stronger emotions in a somewhat different manner than in the case of a company. This is due, in part, to the special social role that is still attributed to cooperatives in the common opinion. Since 1920, the insolvency of cooperatives has been characterised by a certain degree of autonomy. The paper highlights the necessity to consider the specific symptoms of a financial crisis that are characteristic of entities engaged in professional business activities, despite the autonomy of cooperative insolvency. It is incumbent upon the competent management board in a cooperative to be aware of the consequences of such a crisis and the risk of personal civil and financial liability for failure to take action, which burdens its members in such a situation.

KEYWORDS: insolvency, cooperatives

SŁOWA KLUCZOWE: niewypłacalność, spółdzielnie

JOANNA KRUCZALAK-JANKOWSKA – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Gdańskiego, ORCID – 0000-0002-1537-5521, e-mail: joanna.kruczalak-jankowska@ug.edu.pl

Z perspektywy ogólnej działalności spółdzielni w Polsce problem niewypłacalności spółdzielni ma charakter marginalny, jeżeli chodzi o ilość podmiotów objętych tymi procedurami w ostatnich latach. Zgodnie z danymi GUS liczba nowo zarejestrowanych spółdzielni za rok 2022 wynosiła 245, podczas gdy liczba upadłości 6, a liczba otwartych postępowań restrukturyzacyjnych – 2. W 2023 zarejestrowano 53 nowe spółdzielnie, natomiast liczba upadłości wyniosła 7^[1], a otwartych postępowań restrukturyzacyjnych także 7^[2].

Niewypłacalność spółdzielni, a w jej następstwie pojawiająca się konieczność ogłoszenia upadłości spółdzielni, wywołuje jednak nieco inaczej niż w przypadku spółek dużo silniejsze emocje, które wynikają m.in. ze szczególnej roli społecznej, jaką nadal przypisuje się spółdzielniom. Z tego powodu już w ustawie o Spółdzielniach z 1920 r.^[3] niewypłacalność spółdzielni uregulowano autonomicznie w stosunku do regulacji niewypłacalności innych podmiotów prowadzących przedsiębiorstwo, czyli kupców.

Co szczególnie interesujące pomimo zmieniającego się podejścia ustawodawcy co do sposobu regulacji postępowań wszczynanych wobec niewypłacalnych dłużników, podejście do niewypłacalności spółdzielni pozostawało bez zmian. W okresie międzywojennym przepisy o niewypłacalności spółdzielni odnosiły się od 1934 r. wyłącznie do postępowania upadłościowego, a nie postępowania układowego. Inaczej sytuacja wyglądała na gruncie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze z 2003 r., w którym niewypłacalność zawsze skutkowałą ogłoszeniem upadłości, mogła jednak przybrać postać postępowania obejmującego likwidację majątku upadłego lub postępowania zmierzającego do zawarcie układu.

W chwili obecnej należy uznać, że brzmienie przepisów art. 130-137 ustawy Prawo spółdzielcze wskazuje, że dotyczą one wyłącznie upadłości spółdzielni. Natomiast otwarcie postępowania restrukturyzacyjnego wobec spółdzielni, będącej zarówno w stanie zagrożenia niewypłacalnością jak i niewypłacalności może nastąpić na zasadach ustawy Prawo restrukturyzacyjne^[4].

¹ Rejestracje i upadłości przedsiębiorstw w IV kwartale 2023 roku. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/rejestracje-i-upadlosci-przedsiębiorstw-w-iv-kwartale-2023-roku,29,20.html>.

² Dane COIG. https://www.coig.com.pl/2023-restrukturyzacje-firm_grudzien.php.

³ Ustawa z dnia 29. X. 1920, Dz. U. z 1920 r., nr 111, poz. 733.

⁴ Ustawa z dnia 15 maja 2015 r., t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2309.

1 | Autonomiczność postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni

Autonomiczność postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni wyraża się przede wszystkim w:

- szczególnie określonej przesłance niewypłacalności,
- w szczególnym trybie podejmowania przez organy spółdzielni decyzji wewnętrznej (postępowanie wewnątrzspółdzielcze) o złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości,
- w szczególnych terminach do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości przez zarząd spółdzielni.

Autonomiczność ta wpływa także na sposób odpowiedzialności członków zarządu wobec wierzycieli spółdzielni^[5].

Autonomiczność niewypłacalności spółdzielni ustawodawca utrzymał we wszystkich ustawach regulujących funkcjonowanie spółdzielni od ustawy o spółdzielniach z 1920 r.^[6] poprzez ustawę o spółdzielniach i ich związkach z 1961 r.^[7] oraz ustawę Prawo spółdzielcze z 1982 r.^[8] w obecnym brzmieniu.

Konsekwentnie zatem od lat dwudziestych XX wieku przez niewypłacalność spółdzielni rozumiano stan, w którym spółdzielnia łącznie spełniała dwie przesłanki: (1) wykazywała trwałą niemożność pokrycia wszystkich (tak na gruncie ustawy z 1920 r. S. Janczewski, W. Siedlecki) zobowiązań, zarówno pieniężnych jak i niepieniężnych^[9]; od 1961 r. wynika to wprost z ustawy^[10]; (2) pomimo niewypłacalności walne zgromadzenie nie podjęło uchwały o dalszym istnieniu spółdzielni ze wskazaniem adekwatnych

⁵ Rafał Adamus, *Prawo upadłościowe. Komentarz* (Warszawa: C.H. Beck, 2016), 91-92.

⁶ Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach w brzmieniu z 1934 r. (tj. z 27 marca 1934 r. (Dz. U.R.P. Nr 55, poz. 495)

⁷ Ustawa z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach, Dz. U. nr 12, poz. 61.

⁸ Ustawa z dnia 16 września 1982 r., t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 593.

⁹ Remigiusz Bierzanek, *Prawo spółdzielcze* (Warszawa: PWN, 1984), 93.

¹⁰ W ustawie o spółdzielniach i ich związkach z 1961 tak stanowił art. 87§2, a w ustawie Prawo spółdzielcze wynika to z art. 130 § 2.

środków umożliwiających jej wyjście ze stanu niewypłacalności^[11] (na gruncie ustawy z 1920 r. wymagano uchwalenia tzw. dopłat sanacyjnych, a strata musiała być pokryta z upływem okresu sanacyjnego; S. Janczewski, W. Siedlecki).

2 | Autonomiczność postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni w ustawie 29 października 1920 r. o spółdzielniach

Upadłość spółdzielni uregulowano w art. 85-106. Była to regulacja rozbudowana, ale spójna. Już na gruncie tej ustawy zwracano uwagę, że upadłość spółdzielni należy traktować bardzo ostrożnie, a zwłaszcza nie należy być zbyt pochopnym przy ogłaszaniu upadłości spółdzielni, raczej należy rozważyć możliwość uratowania przedsiębiorstwa^[12].

Zgodnie z art. 75 ogłoszenie upadłości spółdzielni było jednym z pięciu powodów skutkujących rozwiązaniem spółdzielni. Zgodnie z artykułem 85 ustawy o spółdzielniach ogłoszenie upadłości spółdzielni następowało w razie jej niewypłacalności. Niewypłacalność w przypadku spółdzielni należało jednak rozumieć zgodnie z art. 86 nie jako zaprzestanie płacenia długów, a jako trwałą niemożność pokrycia zobowiązań. Tego rodzaju stan niewypłacalności ustawa przyjmowała, gdy strata przewyższała sumę wpłaconych udziałów funduszu zasobowego i innych funduszy własnych z wyjątkiem rezerwy na amortyzację, a walne zgromadzenie nie uchwaliło pokrycia straty przez wcześniejsze, niż to przewiduje statut, ściągnięcie wpłat na udziały lub też przez zarządzenie ściągnięcia dopłat (w granicach dodatkowej odpowiedzialności członków). Stan niewypłacalności przyjmowano także wówczas, gdy wprawdzie walne zgromadzenie uchwaliło pokrycie straty w sposób wyżej podany, ale w ciągu roku obrachunkowego

¹¹ Por. np. Mirosław Gersdorf w: Mirosław Gersdorf, Jerzy Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*. (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze-Wydawnictwo Spółdzielcze, 1985), 203.

¹² Stanisław Janczewski, *Prawo handlowe, wekslowe i czekowe* (Warszawa: Wydawnictwo Trzaska, Evert i Michalski, 1946), 284.

następującego po uchwale strata nie została jeszcze pokryta. Sąd rejestrowy mógł jednak ten okres przedłużyć na wniosek zarządu lub likwidatorów^[13].

Z wnioskiem o ogłoszenie upadłości powinien wystąpić zarząd lub likwidator, w każdym jednak przypadku sąd badał z urzędu czy zachodzą ustawowe podstawy do ogłoszenia upadłości.

Uznawano powszechnie^[14], że przepisy art. 86-88 dotyczą wyłącznie obowiązku złożenia wniosku przez samą spółdzielnię za pośrednictwem zarządu lub likwidatora, natomiast wierzyciele mają prawo zgłosić wniosek na podstawie przepisów ogólnych prawa upadłościowego^[15] (art. 89 pr. o spółdzielniach).

W przypadku, gdy niewypłacalność spółdzielni miała charakter przejściowy, uważano, że możliwe jest wszczęcie postępowania układowego i zawarcie układu z wierzycielami na podstawie przepisów prawa o postępowaniu układowym^[16].

3 | Autonomiczność postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni w ustawie z 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach

W ustawie z 1961 r. upadłość spółdzielni uregulowana była w art. 87-94. W przepisach tych w znacznym stopniu adaptowano rozwiązania odnoszące się do upadłości spółdzielni z ustawy o spółdzielniach z 1920 r. Istotna zmiana związana była z koniecznością zatwierdzenia uchwały walnego zgromadzenia o dalszym istnieniu spółdzielni przez właściwy centralny związek (art. 87 § 3) oraz przyznanie temu ostatniemu uprawnienia do zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości niezależnie od uprawnienia przysługującego innym osobom na podstawie przepisów szczególnych (art. 87§ 4 oraz art. 89). Przepisy te w zbliżonym kształcie zostały następnie

¹³ Janczewski *Prawo handlowe*, 284.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Prawo upadłościowe, Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24. X. 1934 r. (Dz. U.R.P. Nr 93, poz. 834).

¹⁶ Prawo o postępowaniu układowym, Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 24. X. 1934 r. (Dz. U.R.P. Nr 93, poz. 836).

przejęte przez ustawę Prawo spółdzielcze i w zasadzie po drobnych zmianach obowiązują do chwili obecnej^[17].

4 | Autonomiczność postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni w ustawie z 1982 r. Prawo spółdzielcze

Do postępowania upadłościowego spółdzielni w sprawach nieuregulowanych ustawą Prawo spółdzielcze stosuje się przepisy prawa upadłościowego^[18] (art. 137).

Zgodnie z art. 130 § 1 ogłoszenie upadłości spółdzielni następuje w razie jej niewypłacalności. Zgodnie z § 2 tego przepisu, jeżeli według sprawozdania finansowego spółdzielni ogólna wartość jej aktywów nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich zobowiązań, zarząd powinien niezwłocznie zwołać walne zgromadzenie, na którego porządku obrad zamieszcza sprawę dalszego istnienia spółdzielni. Pomimo niewypłacalności spółdzielni walne zgromadzenie może podjąć uchwałę o dalszym istnieniu spółdzielni, jeżeli wskaże środki umożliwiające wyjście jej ze stanu niewypłacalności. W razie podjęcia przez walne zgromadzenie uchwały o postawieniu spółdzielni w stan upadłości, zarząd spółdzielni obowiązany jest niezwłocznie zgłosić do sądu wnioski o ogłoszenie upadłości. Z wnioskiem o ogłoszenie upadłości spółdzielni, będącej w stanie likwidacji, obowiązany jest wystąpić także likwidator niezwłocznie po stwierdzeniu niewypłacalności spółdzielni (art. 131).

Uprawnienie wierzyciela do wystąpienia z wnioskiem o ogłoszenie upadłości spółdzielni reguluje art. 132. Sąd może zarządzić postawienie jej w stan upadłości pomimo uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni o dalszym jej istnieniu na wniosek wierzyciela.

Jeżeli ze sprawozdania finansowego sporządzonego przez zarząd lub przez likwidatora wynika, że majątek spółdzielni, która zaprzestała swej

¹⁷ Por. na ten temat np. Krzysztof Pietrzykowski, *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmienionych przepisów* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1995), 146-148.

¹⁸ Obecnie jest to ustawa Prawo upadłościowe z dnia 28 lutego 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1520).

działalności, nie wystarcza na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego (ubóstwo masy upadłości), a wierzyciele nie wyrażą zgody na ich pokrycie, sąd na wniosek wierzycieli lub Krajowej Rady Spółdzielczej zarządzi wykreślenie spółdzielni z Krajowego Rejestru Sądowego, zawiadamiając o tym wierzycieli i Krajową Radę Spółdzielczą. W takim wypadku nie przeprowadza się postępowania upadłościowego (art. 133).

5 | Autonomiczność postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni – poglądy orzecznictwa

Autonomiczność postępowania w przypadku zaistnienia niewypłacalności spółdzielni wywołała problemy prawne, które znalazły swoje odzwierciedlenie w także w orzecznictwie^[19].

Jednym z takich problemów okazał się wzajemny stosunek przepisów prawa spółdzielczego i prawa upadłościowego. W tym zakresie w orzecznictwie zarysowały się dwa podejścia co do oceny skutków autonomiczności niewypłacalności spółdzielni. Według jednego z poglądów podstawa niewypłacalności spółdzielni uregulowana w prawie spółdzielczym stanowi *lex specialis* względem regulacji prawa upadłościowego. W ramach tego podejścia uznaje się, że tylko regulacja prawa spółdzielczego określa wyłączną i miarodajną podstawę do ogłoszenia upadłości spółdzielni (wyrok NSA z 22 września 2017, II FSK 1423/15; Wyrok WSA w Gdańsku z 30 października 2019 ISA/Gd 1292/19; Wyrok WSA W Poznaniu z 11 grudnia 2020 I SA/Po 479/20). Według innego zapatrywania upadłość spółdzielni może

¹⁹ Można tu np. wymienić także: Postanowienie z 10 maja 1999 II CKN 167/99), w którym SN stwierdził, że wniosek o ogłoszenie upadłości złożony przez spółdzielnię podlega ocenie sądu upadłościowego pod kątem ubóstwa masy lub uchwałę Sądu Najwyższego z 10 czerwca 1998, III CZP 18/98, zgodnie z którą po ogłoszeniu upadłości członkowie spółdzielni (bez względu na jej rodzaj) na żądanie syndyka masy upadłości niezwłocznie uiszczają nie wpłaconą jeszcze część udziału; w doktrynie spośród wielu por. np. Dominik Bierecki w: Dominik Bierecki, Piotr Pałka, *Prawo spółdzielcze. Komentarz* (Warszawa 2024, Legalis), do art. 130; Stanisław Sołtysik w: *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, red. Bogusław Lackoroński (Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis), komentarz do art. 130.

zostać ogłoszona na podstawie zarówno podstaw określonych w przepisach prawa spółdzielczego, jak i prawa upadłościowego (orzeczenie SA W Poznaniu z piątego października 1936, II CZ 922/36; postanowienie SN z 4 grudnia 1998 III CKN 398/98). Za tym stanowiskiem przemawiają następujące argumenty: przepisy szczególne dotyczą jedynie ogłoszenia upadłości spółdzielni z powodu nadwyżki pasywów nad aktywami, natomiast przypisy te nie wykluczają możliwości wystąpienia wierzycieli o ogłoszenie upadłości z powodu zaprzestania płacenia długów przez spółdzielnię. W niektórych wypowiedziach piśmiennictwa wyrażony został pogląd o podwójnej skumulowanej podstawie do ogłoszenia upadłości spółdzielni, co należy rozumieć w ten sposób. Zgodnie z tym poglądem przesłanki niewypłacalności spółdzielni w przypadku złożenia wniosku o upadłość przez dłużnika określa prawo spółdzielcze, natomiast w przypadku złożenia wniosku przez wierzyciela podstawy niewypłacalności określa prawo upadłościowe. Zgodnie z innym jeszcze poglądem przesłanki niewypłacalności określone w Prawie spółdzielczym krzyżują się w znacznej części z przesłankami z Prawa upadłościowego, a zatem stanowią wspólną podstawę do ogłoszenia upadłości. Tak ujęta koncepcja rodzi jednak wątpliwości, co w sytuacji, gdy dany przypadek pozostaje poza częścią wspólną obu podstaw niewypłacalności.

Inny problem, który pojawił się w orzecznictwie, dotyczył konieczności przeprowadzenia postępowania wewnątrzspółdzielczego w razie wystąpienia stanu niewypłacalności spółdzielni. Na ten temat wypowiedział się Sąd Najwyższy jeszcze w 1934 r. i jego stanowisko jest konsekwentnie przyjmowane w orzecznictwie do dnia dzisiejszego^[20]. Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 maja 2010 (I CSK 480/09), wyraźnie wskazując, że przeprowadzenie postępowania wewnątrzspółdzielczego jest obligatoryjne. Brak przeprowadzenia tego postępowania jest przeszkodą do ogłoszenia upadłości. Jeśli walne zgromadzenie członków nie podejmie żadnej uchwały albo uchwałę odmowną, to zarząd nie może zgłosić samodzielnie wniosku o ogłoszenie upadłości^[21] (np. wyrok WSA w Gdańsku z dnia 30 października I SA /Gd 1292/19). Uchwała Walnego Zgromadzenia

²⁰ Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 28 grudnia 1934 r., C.II. 2291/34 (OSP 1935, poz. 639) uznał, że upadłość spółdzielni nie może być ogłoszona dopóty, dopóki nie zostanie zwołane walne zgromadzenie spółdzielni celem powzięcia uchwał przewidzianych w art. 86 ustawy z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach (t.j. Dz.U. z 1934 r. Nr 55, poz. 495).

²¹ Inaczej Piotr Zimmermann, *Komentarz do Art. 21 Prawo Upadłościowe*, wyd. 8 (Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis).

nie wiąże jednak sądu upadłościowego. Takie stanowisko zaprezentowano także w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 października 2022 r. (III FSK 1005/21).

Natomiast ostatnio Sąd Najwyższy w sposób zasługujący na aprobatę wypowiedział się co do sytuacji, gdy co prawda walne zgromadzenie wskazuje środki, ale te środki obiektywnie należy uznać za niewystarczające lub niewiarygodne (postanowienie z dnia 28 listopada 2023 r. (III USK 80/23). Sąd Najwyższy wskazał ponadto, że samo „omawianie problemów finansowych, źródeł ich powstania czy powoływanie się na długofalowy plan, którego wdrożenie miało rzekomo umożliwić wyjście z kryzysu ekonomicznego, przy założeniu, że spółdzielnia nigdy nie będzie w stanie spłacić zaległości [...] – nie może być uznane za wystarczające dla przyjęcia, że wskazano środki umożliwiające wyjście spółdzielni ze stanu niewypłacalności”.

Analiza stanu faktycznego, w ramach którego zapadło omawiane orzeczenie, ukazuje kuriozalne (a niestety nieodosobnione) rozumienie stanu niewypłacalności przez członków zarządu spółdzielni. Uważali oni, że chociaż spółdzielnia przez wiele lat wykazywała zaległości wobec jednego z wierzycieli publicznoprawnych (a przewodniczący rady nadzorczej wprost „stwierdził podczas jednego z walnych zgromadzeń, że zaległość wobec Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jest tak duża, że do końca istnienia Spółdzielni nie zostanie spłacona”^[22], to fakt iż zadłużenie to najpierw na poziomie 65 % majątku, a następnie 77 % jego wartości nie stanowi podstawy do zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości i dopiero „przyjdzie czas, że będzie ona w 100% niewypłacalna”^[23]. Tymczasem, jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy, od zarządu wymaga się działania, a nie zaś biernego przyglądania się nienajlepszej sytuacji finansowej Spółdzielni i tworzenia programu ekonomicznego mającego – pozornie – pozwolić na wyjście ze stanu niewypłacalności.

Odnosząc się zatem do obowiązku członków zarządu spółdzielni zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości, należy stanąć na stanowisku, że przeprowadzenie postępowania wewnątrzspółdzielczego – choć obligatoryjne nie zwalnia ich z obowiązku wystąpienia z takim wnioskiem, gdy co prawda walne zgromadzenie wskazuje środki, ale te środki obiektywnie należy uznać za niewystarczające lub niewiarygodne do kontynuowania działalności gospodarczej z poszanowaniem interesów wierzycieli

²² Uzasadnienie do postanowienia III USK 80/23.

²³ Ibidem.

także w sytuacji, gdy podtrzymanie działalności Spółdzielni – mogłoby być istotne z punktu widzenia interesów lokalnej społeczności.

6 | Przyczyny autonomiczności postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni

Jako przyczyny autonomicznej regulacji przesłanki niewypłacalności oraz postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości spółdzielni można wskazać:

- szczególne, daleko idące skutki społeczne niewypłacalności spółdzielni ze względu na specyfikę celów jej działalności;
- stygmatyzujący charakter upadłości/niewypłacalności.

Władysław Siedlecki jeszcze w 1945 r. na gruncie art. 106 ustawy o spółdzielniach z 1920 r. zwracał uwagę na stygmatyzujący charakter niewypłacalności spółdzielni. Przepis art. 106 pr. o spółdzielniach wyraźnie stanowił, że w razie zawarcia układu (w postępowaniu upadłościowym) dalsze prowadzenie spółdzielni było niedopuszczalne, gdyż taka spółdzielnia nie dawała gwarancji na prawidłowe jej prowadzenie. Dlatego „dla dobra całego ruchu spółdzielczego jest lepiej, by taka spółdzielnia skończyła faktycznie swój żywot”^[24]. Siedlecki zajmował w tym zakresie stanowisko bardzo restrykcyjne i uważał, że przepis art. 106 pr. o spółdzielniach należy zastosować także wówczas, gdy zawarcie układu miało miejsce w postępowaniu układowym (poza postępowaniem upadłościowym).

Podobne stanowisko prezentował Leopold Stecki^[25], który w wersji podręcznika *Prawo spółdzielcze* wydanego w 1975 r. zawarł następujący pogląd: „Wysoce niemoralna sytuacja występuje zwłaszcza wówczas, gdy spółdzielnia staje się niewypłacalna”^[26]. Tego zdania już na gruncie ustawy

²⁴ Władysław Siedlecki, *Ustawa o spółdzielniach z dnia 29.X.1920 r. tekst jedn. obowiązujący od dnia 27.6.1934 (Dz.U.R.P. nr 55, poz. 495 (Kraków: Spółdzielnia Księgarska „Czytelnik”, 1945), 101.*

²⁵ Leopold Stecki, *Prawo spółdzielcze* (Toruń: Wydawnictwo UMK, 1975), 141.

²⁶ Ibidem, 139.

Prawo spółdzielcze autor nie powtórzył^[27]. Natomiast W. Siedlecki w 1986 pisał: „Ponieważ ogłoszenie upadłości spółdzielni ma na celu przerwanie pogłębiania się stanu niewypłacalności spółdzielni, godzącego w interesy jej wierzycieli, może podważać zaufanie do organizacji spółdzielczych i narażać dobre imię ruchu spółdzielczego, prawo do zgłaszania wniosku przyznano także centralnemu związkowi spółdzielczemu”.

Na początku XXI w. z negatywnym społecznym odbiorem upadłości spółdzielni – instytucji finansowych spotkały się spektakularne upadłości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, przede wszystkim ze względu na noszące znamiona przestępstwa działania osób zarządzających SKOKiem Wołomin, natomiast przymusowa restrukturyzacja i upadłość banków spółdzielczych w 2020 r. wykazała istnienie wysokiego ryzyka dla gromadzonych tam środków jednostek samorządów terytorialnych^[28].

Ogólnie jednak w prawie europejskim i polskim postępuje ewolucja myślenia o niewypłacalności jako „porażce w biznesie”, „kryzysie w przedsiębiorstwie”, który może mieć skutek *katharsis* prowadzącej ostatecznie do rozpoczęcia działalności na nowo (*fresh start*) z poszanowaniem jednak słusznym praw wierzycieli. Z tego względu także w spółdzielniach na znaczeniu powinien zyskiwać tzw. system wczesnego ostrzegania i zarządzanie antykryzysowe.

7 | Autonomiczność niewypłacalności spółdzielni a zarządzanie antykryzysowe

W teorii nauk ekonomicznych zwraca się uwagę na nieuchronność sytuacji kryzysowych cyklu życia organizacji^[29]. Ta nieuchronność postępuje także ze względu na przyspieszające od początku XXI w. zmiany ekonomiczne,

²⁷ Leopold Stecki, *Prawo spółdzielcze* (Warszawa: PWN, 1987), 183-191.

²⁸ <https://www.bfg.pl/przymusowa-restrukturyzacja-podkarpackiego-banku-spoldzielczego-w-sanoku-informacja-rozszerzona/>.

²⁹ Larry E. Greiner, „Evolution and Revolution as Organizations Grow” *Harvard Business Review*, 50 (1972): 37-46. <https://hbr.org/1998/05/evolution-and-revolution-as-organizations-grow>; Grażyna Golik-Górecka, Rafał Skonieczka, „Determinanty wzrostu i rozwoju modelu biznesowego z uwzględnieniem cyklu życia organizacji” *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*, nr 77 (2018): 77, 49. <https://>

których doświadczamy także w Polsce. Z tego względu w naukach o zarządzaniu podejmuje się próby skonstruowania zasad zarządzania antykryzysowego przyszłości^[30], m.in. chociażby w zgodzie z ideą *work life balance*. Przyczyny kryzysu w przedsiębiorstwach bada się przez pryzmat wystąpienia określonych nieprawidłowości w zależności od tzw. „wieku” organizacji, dzięki czemu łatwiej jest je przewidywać i podejmować działania korygujące^[31]. Cykliczność pojawiania się kryzysów w przedsiębiorstwie traktuje się zatem jako jeden z paradygmatów współczesnej ekonomii, wynikających z dynamicznych, a także coraz szybszych zmian otoczenia gospodarczego i społecznego. Dopasowanie do zmieniających się warunków jest często efektem wystąpienia większego lub mniejszego kryzysu w przedsiębiorstwie^[32]. Samo wystąpienie kryzysu nie powinno determinować ewentualnej upadłości przedsiębiorstwa, niemniej jednak konieczne jest podjęcie różnych działań zapobiegawczych, w tym znalezienia odpowiednich instrumentów prawnych, dopasowanych do nowych warunków, i podjęcie działań dostosowawczych (korygujących) lub prewencyjnych (proaktywnych), które pozwolą na utrzymanie lub przywrócenie płynności finansowej, stanowiącej najważniejszą determinantę utrzymania działalności^[33]. Na potrzeby wczesnego ostrzegania przed zagrożeniem utraty zdolności do kontynuacji działalności przedsiębiorstw stosuje się różne mechanizmy predykcji, wykorzystujące metody: analizy płynności finansowej – zdolności jednostki do wywiązywania się ze zobowiązań bieżących; analizy wspomaganie finansowego – ocena stopnia zadłużenia i zdolności jego obsługi; analizy sprawności działania – ocena składowych

www.researchgate.net/publication/331625704_Determinanty_wzrostu_i_rozwoju_modelu_biznesowego_z_uwzglednieniem_cyklad_zycia_organizacji.

³⁰ Spośród wielu w tym artykule korzystam głównie z prac naukowców Uniwersytetu Gdańskiego, wskazując je jako adekwatny przykład do wykorzystania w naukach prawnych: Alicja Antonowicz, Paweł Antonowicz, Patryk Kaczmarek, Jędrzej Siciński, *Kryzys i erozja kondycji finansowej. Barometr upadłości czy sygnał do restrukturyzacji? Finanse, statystyka i studia przypadków* (Sopot: Centrum Myśli Strategicznych, 2021). <https://old.wzr.ug.edu.pl/jedrzej-sicinski/upload/files/Kryzys-i-erozja-nawww.pdf>.

³¹ Greiner cyt. za Antonowicz, Antonowicz, Kaczmarek, Siciński *Kryzys i erozja kondycji finansowej*, 28.

³² Golik – Górecka, Skonieczka *Determinanty wzrostu*, 49.

³³ Antonowicz, Antonowicz, Kaczmarek, Siciński *Kryzys i erozja kondycji finansowej*, 66.

cyklu konwersji gotówki^[34] oraz analizy rentowności jednostki – efektywności jej funkcjonowania^[35].

Pomocne dla oceny istnienia tzw. symptomów niewypłacalności mogą być również standardy polskiej i międzynarodowej rewizji finansowej. W obu standardach wprowadzono kryteria, którymi powinien się kierować biegły rewident przeprowadzający badanie sprawozdania finansowego jednostki pod kątem oceny możliwości kontynuacji działalności gospodarczej^[36]. Wśród znamion zagrożeń dla kontynuacji działalności przez jednostkę mogą się pojawić w szczególności: znaczne trudności finansowe (brak płynności, wypowiedzenie umów kredytowych); negatywne główne wskaźniki finansowe; odejście kluczowego personelu kierowniczego (i brak jego następców); utrata podstawowego rynku, licencji, głównego dostawcy; toczące się przeciwko jednostce postępowanie sądowe lub administracyjne, które w przypadku niekorzystnego rozstrzygnięcia spowoduje powstanie zobowiązań, jakich jednostka nie zdoła zaspokoić.

W Międzynarodowym standardzie rewizji finansowej^[37] wskazano przykłady zdarzeń lub uwarunkowań, które pojedynczo lub łącznie mogą budzić poważne wątpliwości, co do zdolności jednostki do kontynuacji działalności. Standard zastrzega przy tym, że wystąpienie jednej lub większej liczby pozycji nie zawsze wskazuje, że zachodzi ten stan. Zdarzenia czy też objawy ujęto w trzech kategoriach: objawów finansowych, objawów operacyjnych oraz tzw. pozostałych. Do objawów finansowych zalicza się w szczególności: zbliżający się termin wymagalności pożyczek terminowych, przy braku realistycznych perspektyw przedłużenia terminu lub możliwości ich spłaty, bądź nadmierne uzależnienie od pożyczek krótkoterminowych wykorzystywanych w celu finansowania aktywów długoterminowych; ujemne przepływy środków pieniężnych wykazywane w sprawozdaniach finansowych za okresy przeszłe; istotne

³⁴ Ibidem, 101 i n.

³⁵ Ibidem, 130 i n.

³⁶ Patryk Filipiak w: *Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, wyd. 3, red. Anna Hrycaj (Warszawa: Wolters Kluwer, 2003, Lex/el), art. 6; W punkcie 49 Krajowego standardu rewizji finansowej Nr 1 (Przyjętym jako Załącznik do uchwały Nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 16 lutego 2010 r. https://www.pibr.org.pl/assets/file/2560,tekst_ujednolicony_KSRF_1_2_WER-SJA_20.01%202017_wraz_z_komunikatem_KM.pdf).

³⁷ Załącznik Nr 1.7 do uchwały Nr 2039/37a/2018 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 19 lutego 2018 r., <https://kibr.org.pl/pl/normy>. zob.: [https://www.pibr.org.pl/assets/file/3123,2039.%20za%C5%82%201.7_KSB%20570%20\(Z\)_zm.pdf](https://www.pibr.org.pl/assets/file/3123,2039.%20za%C5%82%201.7_KSB%20570%20(Z)_zm.pdf). [dostęp: 07.07.2019].

straty operacyjne lub znacząca utrata wartości aktywów generujących przepływy pieniężne; opóźnienie lub wstrzymanie wypłaty dywidend; niemożność dotrzymania warunków umowy kredytowej; zmiana trybu rozliczeń z dostawcami z kredytu kupieckiego na natychmiastową płatność w momencie dostawy; niezdolność zapewnienia finansowania niezbędnych prac rozwojowych nad nowym produktem lub niezbędnych inwestycji.

Za objawy operacyjne uznaje się: zamiary kierownictwa dotyczące likwidacji jednostki lub zaniechania działalności; trudności związane z siłą roboczą; niedobór ważnych surowców; zagrożenie ze strony poważnego konkurenta. Natomiast pozostałe objawy to np. zmiany w prawie lub polityce rządu, które mogą mieć negatywny wpływ na jednostkę; brak ubezpieczenia lub nienależyte ubezpieczenie od skutków katastrof. Dodatkowo w praktyce istotny jest zawsze stan zobowiązań z tytułu wynagrodzeń pracowników. Z reguły te zobowiązania są regulowane przez przedsiębiorcę z pierwszeństwem przed innymi, więc zaległości w tej sferze mogą wskazywać na poważne trudności finansowe o charakterze „agonalnym”^[38].

Powyższe symptomy występowania kryzysu finansowego mogą wystąpić także, co oczywiste, w spółdzielni. Profesjonalny zarząd musi mieć zatem świadomość ich konsekwencji oraz ewentualnego ryzyka odpowiedzialności osobistej za niepodjęcie działań, które ciążą na jego członkach w takiej sytuacji, przy uwzględnieniu oczywiście specyfiki niewypłacalności spółdzielni wynikającej z ustawy Prawo spółdzielcze. Jako dobrą praktykę można tu np. wskazać rekomendację sformułowaną przez Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku III FSK 1005/21, który wskazał, że zasadność złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości spółdzielni może i powinna być rozpatrywana po zakończeniu każdego roku obrachunkowego, o ile w latach wcześniejszych nie została podjęta uchwała o postawieniu spółdzielni w stan upadłości. Zatem skoro walne zgromadzenie w ramach i w granicach przyznanых ustawowo kompetencji podjęło uchwałę, w której nie zdecydowało się na ogłoszenie upadłości spółdzielni, pomimo zaistnienia koniecznych ku temu przesłanek to zarząd spółdzielni działając z należytą starannością, w przypadku zamknięcia kolejnego roku obrachunkowego ze stratą powinien zwołać walne zgromadzenie, na którego porządku obrad powinien zamieścić sprawę dalszego istnienia spółdzielni.

³⁸ Filipiak w: *Prawo*, art. 6.

Bibliografia

- Adamus Rafał, *Prawo upadłościowe. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck, 2016.
- Antonowicz Alicja, Paweł Antonowicz, Patryk Kaczmarek, Jędrzej Siciński, *Kryzys i erozja kondycji finansowej. Barometr upadłości czy sygnał do restrukturyzacji? Finanse, statystyka i studia przypadków*. Sopot: Centrum Myśli Strategicznych, 2021. <https://old.wzr.ug.edu.pl/jedrzej-sicinski/upload/files/Kryzys-i-erozja-nawww.pdf>.
- Bierecki Dominik, Piotr Pałka, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*. Warszawa 2024, Legalis.
- Bierzanek Remigiusz, *Prawo spółdzielcze*. Warszawa: PWN, 1984.
- Gersdorf Mirosław, Jerzy Ignatowicz, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze-Wydawnictwo Spółdzielcze, 1985.
- Golik-Górecka Grażyna, Rafał Skonieczka, „Determinanty wzrostu i rozwoju modelu biznesowego z uwzględnieniem cyklu życia organizacji” *Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej*, nr 77 (2018): 49-63. https://www.researchgate.net/publication/331625704_Determinanty_wzrostu_i_rozwoju_modelu_biznesowego_z_uwzglednieniem_cyklu_zycia_organizacji.
- Greiner Larry E., „Evolution and Revolution as Organizations Grow” *Harvard Business Review*, 50 (1972): 37-46. <https://hbr.org/1998/05/evolution-and-revolution-as-organizations-grow>.
- Janczewski Stanisław, *Prawo handlowe, wekslowe i czekowe*. Warszawa: Wydawnictwo Trzaska, Evert i Michalski, 1946.
- Pietrzykowski Krzysztof, *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmienionych przepisów*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1995.
- Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, wyd. 3, red. Anna Hrycaj. Warszawa: Wolters Kluwer, 2003, Lex/el.
- Prawo spółdzielcze. Komentarz*, red. Bogusław Lackoroński. Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis.
- Siedlecki Władysław, *Ustawa o spółdzielniach z dnia 29.X.1920 r. tekst jedn. obowiązujący od dnia 27.6.1934 (Dz.U.R.P. nr 55, poz. 495*. Kraków: Spółdzielnia Księgarska „Czytelnik”, 1945.
- Stecki Leopold, *Prawo spółdzielcze*. Toruń: Wydawnictwo UMK, 1975.
- Stecki Leopold, *Prawo spółdzielcze*. Warszawa: PWN, 1987.
- Zimmermann Piotr, *Komentarz do Art. 21 Prawo Upadłościowe*, wyd. 8. Warszawa: C.H. Beck, 2024, Legalis.



